

De onbetaalde sector

Met de hardnekkigheid een betere zaak waardig, steekt telkens weer de idee van een gegarandeerd basisinkomen voor ieder die niet wil of kan werken, in de publiciteitsmedia de kop op. Tot de jongste voorstanders van het garanderen van een arbeidsloos inkomen heeft zich onlangs ook de voorzitter van de Voedingsbond FNV, Cees Schelling, verklaard. Hoewel in zijn eigen vleeswarensector tijdens de loonpauze toeslagen voor vuil en onaangenaam werk noodzakelijk zijn om het werk nog gedaan te krijgen, is hij van mening dat het recht op basisloon de werking van de arbeidsmarkt zou kunnen vergemakkelijken. Helaas is er in bijna alle sectoren heel wat werk te doen, waarvoor een psychische beloning in de vorm van arbeidsvreugde niet erg toereikend is. Het recht op een basisinkomen zou daarom leiden tot een drastische terugval van de produktie en/of tot een sterke verhoging van de arbeidskosten. Beide ontwikkelingen lijken niet datgene in te houden waar de Nederlandse economie op dit moment behoefte aan heeft.

De gedachte aan een recht op basisinkomen is Schelling ingegeven door zijn wens de stigmatisering van inactieven te doorbreken. Omdat het er in een stelsel van gegarandeerd inkomen niet toe doet of iemand niet wil of niet kan werken, wordt het inactief zijn te allen tijde gelegitimeerd. Het is de vraag of niet op minder ingrijpende manier en met minder ongunstige neveneffecten een oplossing kan worden gevonden voor degenen die gebukt gaan onder de doem van het niet-actief zijn.

In plaats van het legitimeren van inactiviteit denk ik dan aan het stimuleren van activiteit. Als in de publieke of marktsector geen arbeidsplaats kan worden gevonden, zou meer dan nu gebeurt kunnen worden gedacht in de richting van werk in de onbetaalde sector. Vrijwilligerswerk kan zowel vanuit individueel als maatschappelijk gezichtspunt een heel zinvol alternatief zijn. Economen en politici hebben echter in het algemeen weinig oog voor onbetaald werk 1). Hun gezichtsveld beperkt zich tot wat er in de markt- en publieke sector gebeurt. De economie van de onbetaalde sector is nog goeddeels onontgonnen terrein. In hoge mate lijkt op dit gebied te gelden: wat niet meet, wat niet deert.

Door het Ministerie van CRM is onlangs een poging ondernomen om te komen tot een inventarisering en beleidsbepaling inzake het vrijwilligerswerk in Nederland 2). Uit daarvoor gebruikte gegevens van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat bijna 40% van de Nederlandse bevolking boven de 18 jaar (ca. 3,8 mln. personen) wel eens vrijwilligerswerk verricht. Het kan daarbij gaan om zulke uiteenlopende activiteiten als burenhulp, bejaardenverzorging en kinderopvang en onbetaald werk in de politiek, op godsdienstig gebied, in het onderwijs, hobby of sport. Opmerkelijk echter is dat de deelname aan vrijwilligerswerk door degenen die geen betaalde werkkring hebben (w.o. gepensioneerden, werklozen, arbeidsongeschikten) aanzienlijk lager ligt dan bij beroepsbeoefenaars. Arbeidskracht die zou kunnen worden ingezet voor werk dat persoonlijke bevrediging en maatschappelijk nut oplevert, blijkt ongebruikt te worden gelaten.

Hoe verhoudt zich nu het onbetaalde werk tot arbeid in de betaalde sfeer? Om te beginnen moet worden geconstateerd dat sociale dienstverlening in toenemende mate een staatsaangelegenheid is geworden. De uitbouw van de verzorgingsstaat na de tweede wereldoorlog heeft ertoe geleid dat vele vormen van dienstverlening die voordien in de onbetaalde sector plaatsvonden, zijn geprofessionaliseerd en geïnstitutionaliseerd. De rol van de vrijwilliger

is sterk teruggedrongen. Ongetwijfeld waren aan deze ontwikkeling vele positieve kanten verbonden. Thans echter beginnen velen zich af te vragen of de professionalisering en bureaucratisering niet te ver zijn voortgeschreden 3). Professionalisering is immers bestlist niet altijd een garantie gebleken voor kwaliteitsverbetering. De sterke opkomst van b.v. zelfhulpgroepen op allerlei terrein wijst erop dat lacunes in de hulpverlening zijn gevallen die door professionele hulpverleners niet konden worden opgevuld. De verzorgingsstaat lijkt in de welzijnssector soms zijn doel voorbijgeschoten 4).

Om daarin verandering te brengen, moet echter een jarenlange trend van afschuiven en afkopen van verantwoordelijkheid in de sociale sfeer worden omgebogen. Het feit dat de uitbreiding van de kwartaire sector thans op financiële grenzen stuit, hoeft daarbij niet uitsluitend als ongunstig te worden opgevat. Het zou een extra stimulans kunnen betekenen voor activiteiten in de onbetaalde sector 5). We zullen slechts even moeten wennen aan de idee dat ook zonder economische groei maatschappelijke vooruitgang kan worden geboekt. De substitutie van betaalde naar onbetaalde arbeid die zich onder invloed van de hoge arbeidskosten reeds geruime tijd in de secundaire en tertiaire sector voltrekt (doe-het-zelf, afnemende dienstverlening) zou zich nu ook in de kwartaire sector kunnen gaan manifesteren.

Voor de inactieven zou daarbij een belangrijke rol kunnen zijn weggelegd. Barrières, zoals dreigend verlies van uitkeringen, moeten dan echter uit de weg worden geruimd. Daarnaast moet worden gerekend op een zekere weerstand van de kant van de officiële hulpverlening (vergelijk de weerstand die in delen van de officiële medische wereld heerst tegen alternatieve geneeswijzen en die van de gangbare landbouw tegen de alternatieve). Hoewel het dikwijls om aanvullende vormen van dienstverlening zal gaan, zouden soms betaalde functies op de tocht kunnen komen staan. In die zin zijn van de kant van de vakbeweging dan ook al waarschuwend geluiden gehoord tegen een uitbreiding van het vrijwilligerswerk. Voorzichtigheid is inderdaad geboden.

Een belangrijk punt is dat een goede organisatie van het vrijwilligerswerk in het leven wordt geroepen. Bij veel inactieven lijken drempelvrees en een afwachtende houding te bestaan, die misschien niet zo gemakkelijk kunnen worden overwonnen. Maar het is de moeite waard een voortdurend groter wordende groep uit een sociaal isolement te halen en te betrekken bij maatschappelijk zinvol werk.

L. van der Geest

1) Onbetaald werk omvat ook huishoudelijk werk. Zie over enkele economische aspecten daarvan: H. Priemus, Over de huishoudelijke sector, *ESB*, 10 januari 1979 en de daar genoemde literatuur. Ik beperk me hier echter tot vrijwilligerswerk.

2) Ministerie van CRM, *Vrijwilligersbeleid*. Eerste deelrapport van de Interdepartementale Commissie Vrijwilligersbeleid, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1980.

3) Zie b.v. A. C. M. de Kok, Welzijn uit balans, *ESB*, 30 januari 1980.

4) Zie ook J. A. A. van Doorn en C. J. M. Schuyt (red.), *De stagnerende verzorgingsstaat*, Boom, Meppel, 1978.

5) Een aardig boekje hierover is: Meerten ter Borg, Maurits Henkemans en Erik-Hans Klijn, *Toekomst van de verzorgingsstaat*, Studietoetsing voor radicale politieke vernieuwing (PPR), Amsterdam, 1980.